

วรรณคดี

กับ

วรรณคดีสโมสร

ดวงมน จิตรจําจงค์

ในชั้นแรกการเรียกชื่อประเภทร้อยกรอง

น่าจะยังไม่แน่นอนตายตัว

กวีมักใช้คำกลางๆ คือ กลอน ฉันท์ และกาพย์

ซึ่งเป็นคำไวพจน์กันในสมัยก่อน

กับความถึงบทประพันธ์ร้อยกรองทั่วไป

เป็นที่ทราบกันว่าวรรณคดีเป็นคำเกิดใหม่ เนื่องในวาระการตั้งวรรณคดีสโมสรในปีพุทธศักราช 2457 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือเมื่อ 78 ปีมาแล้ว ทั้งนี้ย่อมมีอาจ “เหมา” เอาได้ว่า วรรณคดีเพิ่งมาเกิดขึ้นในวัฒนธรรมของชนกลุ่มที่พูดภาษาไทยในเวลาไม่ถึงศตวรรษ โดยแท้แล้ว สิ่งที่เรียกในสมัยหลังว่าวรรณคดีนี้ ได้ปรากฏเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตไทยมาช้านานแล้ว หากแต่เรียกขานกันในชื่ออื่น

สิ่งอันพึงพิจารณาก็คือ ความจำเป็นของการบัญญัติคำว่าวรรณคดีขึ้นคืออะไร ความจำเป็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับเหตุผลของการเลิกใช้ชื่อที่เคยเรียกขานกันมาแต่เก่าก่อนอย่างไรหรือไม่

โดยทั่วไป เมื่อวัฒนธรรมหนังสือยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นหรืออยู่ในวงแคบ (อาจเริ่มต้นมานานแล้ว แต่ก็ยังไม่คลี่คลายขยายตัวกว้างขวาง) การสื่อสารด้วยภาษาในลักษณะที่เรียกว่าวรรณคดีอันมีอยู่ในชนบทมุขปาฐะ จะมีลักษณะเป็นร้อยแก้วถึงร้อยกรอง¹ แล้วพัฒนา

เป็นร้อยกรองที่ซับซ้อนขึ้น ทั้งนี้ย่อมมีรูปที่สัมพันธ์กับอัจฉริยภาพของภาษาซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการสื่อสาร เช่นการบังคับวรรณยุกต์ในโคลงของไทย ย่อมสัมพันธ์กับลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของภาษาไทยในข้อที่มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ร้อยกรองเป็นกลวิธีและรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับขนบการสื่อสารแบบมุขปาฐะ เพราะมีความประสานของเสียง อีกทั้งจังหวะสำเน่าที่เป็นระเบียบ ซึ่งทำให้เสียงและความหมายสอดรับกันกลมกลืน เมื่อร้อยกรองพัฒนาขึ้นหลักขั้นขึ้นพร้อมๆ กับที่วัฒนธรรมเทพยสุวรรณ หนังสือเติบโตขึ้น การสื่อสารซึ่งมุ่งสื่อความซับซ้อนที่เน้นหนักในด้านอารมณ์ จึงมักแสดงออกในรูปร้อยกรอง ซึ่งนับถือว่าต้องใช้ความสามารถในการแต่งสูงกว่าร้อยแก้ว กวีนิพนธ์ในแต่ละภาษาล้วนแต่แต่งด้วยร้อยกรองเป็นส่วนใหญ่

งานประพันธ์ไทยแต่เดิมน่าจะมีร้อยกรองไม่มากประเภทหนึ่ง แต่แต่ละประเภทมักใช้สำหรับการแสดงออกที่ต่างลีลาไปตามท่วงทำนองคำประพันธ์ เช่น โคลงใช้สำหรับขับ กาพย์ใช้สำหรับสวด หรือพากย์หนึ่ง กลอนใช้สำหรับร้อง เป็นต้น ในชั้นแรกการเรียกชื่อประเภทร้อยกรอง น่าจะยังไม่แน่นอนตายตัว กวีมักใช้คำกลาง ๆ คือ กลอน ฉันท์ และกาพย์ ซึ่งเป็นคำไวพจน์กันในสมัยก่อน ก็นความถึงบทประพันธ์ร้อยกรองทั่วไป ดังเช่นที่ปรากฏในลิลิตพระลอ

1ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ อธิบายว่า “คือมีการเรียบเรียงคำภาษาสามัญที่ใช้กันอยู่ทั่วไป แต่มีการบังคับจังหวะ” ดู “ท่วงเลี้ยวของวรรณคดีไทย” ในวรรณไวทยากร, (โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2514), หน้า 63.

รัฐลักสรวรรพศาสตร์ถ้วน	หญิงชาย
จักกล่าวกลอนพระลอล	เลิศผู้

เกลากกลอนกล่าวกลการ	กลกล่อม ใจนา
และ	
เป็นศรีแก่ปากผู้	ผจงฉันท์

พิจารณาข้อความข้างต้น กลอน และ ฉันท์ นั้นมิใช่เป็นเพียงลักษณะคำประพันธ์ หรือรูปแบบฉันทลักษณ์ที่มีความหมายระบุชัดว่าเป็นชนิดใดชนิดหนึ่ง อย่างที่ปรากฏในตำราฉันทลักษณ์ปัจจุบัน แต่น่าจะหมายถึงบทประพันธ์ที่ร้อยกรองขึ้น การใช้คำกริยา “กล่าว” และการระบุถึง “ปากผู้ผจงฉันท์” ได้แสดงเค้าของชนบทมุขปาฐะที่ยังแฝงอยู่ในจิตสำนึกของผู้ประพันธ์อย่างไม่เสื่อมคลาย ส่วนที่บอกว่า “เกลากกลอน” และ “ผจงฉันท์” ก็ยังพัฒนาการของการแต่งที่พิถีพิถันประณีตบรรจง อันน่าจะเกิดขึ้นเมื่อมีวัฒนธรรมหนังสือเจริญขึ้นแล้ว และทำให้การประพันธ์ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรให้ได้พิจารณาอย่างถ่วงถี่

ส่วนภาพย่นนั้นเป็นคำยืมจากสันสกฤต คำเดิมคือกาวย หมายถึงงานกวี งานเขียนที่เรียกในความหมายนี้ก็คือ ภาพย่นมหาชาติสมัยพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งแต่งเป็นร้อยยาว นอกจากนี้สมุทรโฆษคำฉันท์ตอนต้นก็มีข้อความว่า

พระให้กล่าวภาพย่นพนธ์ จ่านองโดยดล

ตระการเพรงยศพระ

เมื่อคำว่า กลอน หรือภาพย่น หรือฉันท์ก็ได้กลายมาเป็นชื่อประเภทของฉันทลักษณ์ไปในสมัยหลัง จึงเป็นที่เข้าใจผิดกันว่าคนไทยไม่เคยมีคำรวมใช้เรียกบทประพันธ์หรืองานของกวี แม้ในสมัยสุทนต์ “นักเลงกลอน” ก็น่าจะมีความหมายว่าผู้เชี่ยวชาญในการประพันธ์มากกว่าที่จะแปลว่าผู้เก่งในการแต่งกลอนอย่างที่เข้าใจกันในสมัยนี้ อย่างไรก็ตาม ความคลี่คลายขยายตัวของบทประพันธ์หนังสือในช่วงรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก หรือที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ เรียกว่า หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย ได้ทำให้การประพันธ์ร้อยแก้วในรูปแบบใหม่คือ เรื่องสั้นและนวนิยาย¹ เป็นที่

¹ เดิมเรามักใช้ร้อยแก้วในท่วงจัดบันทึกเหตุการณ์ หรือความรู้ เช่น ปุณโศก หรือพงศาวดารนอกจากนี้ในชนบทมุขปาฐะอาจมีการเล่านิทาน แต่ไม่ถือว่ามีคุณค่าเท่านิทานที่แต่งเป็นร้อยกรอง ในสมัยเริ่มมีเรื่องสั้นและนวนิยายในวรรณคดีไทยนั้น ยังไม่มีชื่อเรียกแน่นอน วรรณคดีสโมสรจัดเป็นประเภทหนึ่งเรียกว่า นิทาน อธิบายว่า “คือเรื่องราวอันผูกขึ้นและแต่งเป็นร้อยแก้ว” อนึ่ง การแบ่งเรื่องสั้นและนวนิยายออกจากกันนั้น คงยังมีได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ดังที่มีปัญหาถกเถียงกันว่า เรื่อง *สนุกนิมิต* พระนิพนธ์กรมหลวงพิชิตปรีชากรนั้นเป็นเรื่องสั้นหรือนิยาย (ที่แต่งไม่จบ) และ *สนุกนิมิต* นั้นเป็นชื่อเรื่องหรือเป็นเพียงชื่อบอกประเภทของเรื่องร้อยแก้วสมัยใหม่ที่ผู้ประพันธ์ทรงเริ่มบัญญัติขึ้น เรื่องแต่งร้อยแก้วสมัยนั้นมีลักษณะที่สืบเค้าจากนิทานอยู่มากทีเดียวและหลายเรื่องไม่มีชื่อกำกับ ดู พ.ศ.หญิง สุมาลี วีระวงศ์ (บรรณาธิการ), *ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. 2417-2453*, กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, 2530.

นิยมกันมากขึ้นทุกขณะ เพราะสอดคล้องกับความขยายตัวของสภาพสังคม วัฒนธรรม เช่น ความต้องการข่าวสารที่ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวัน ความตื่นตัวที่จะมีบทบาทในการเมืองการปกครองของคนชั้นกลางที่มีการศึกษาและได้รับแนวคิดใหม่จากต่างประเทศ ทำให้หนังสือพิมพ์เป็นเวทีแห่งความคิดอันอย่างใหม่ในหมู่ผู้รู้หนังสือ ดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ในนามปากกา “ครูเทพ” ได้กล่าวว่าหนังสือพิมพ์จะเป็นตำราเรียนสำหรับประชาชน แม้มิได้ศึกษาในระบบตั้งความตอนหนึ่งในบทความเรื่อง “ความเห็นเจ้าถึกเรื่องสยามใหม่” ลงพิมพ์ครั้งแรกในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี 2467 ว่า เมื่อเจ้าถึกซึ่งเป็นคนชนบทเข้ามาทำงานในเมืองหลวง ควรจะได้ทำงานในบ้านซึ่ง

“...ต้องเป็นบ้านที่เจ้าของบังคับให้ทำงานใช้หนี้ค่าข้าวสุก และมีตำราเรียนคือ หนังสือพิมพ์ถึงมือได้ง่าย จะเป็นหนังสือพิมพ์ในบ้านเอง หรือหนังสือพิมพ์ที่ห้องอ่านหนังสือใกล้ๆ บ้านก็ได้ คุณสมบัติทั้ง 2 อย่างนี้ บ้านใดมีบ้านนั้นจึงเป็นหอพักที่นักเรียนดีสามารถเอาปริญญาในมหาวิทยาลัยแห่งธรรมชาติได้”¹

นี่เป็นความหวังที่จะ “ฝึกหัดคนไว้คอยรับความเจริญ”² เมื่อเปิดประเทศ ในแนวเดียวกับในประเทศอังกฤษซึ่ง “หนังสือพิมพ์และนิตยสารก็เป็นเครื่องมือให้คนมีความรู้ความคิดมาหลายชั่วคน” ในกระบวนการให้การศึกษาแก่มหาชนซึ่งจะต้องปกครองตัวเองในระบอบประชาธิปไตย จนมีคำกล่าวว่า “เราต้องให้การศึกษาแก่นายของเรา”³ ต่างกันที่ ‘งานเขียนของยุโรป...เรียกได้ว่าป็นงานใหญ่ของสังคมมาเป็นเวลาอย่างน้อย 300 ปี แล้วจึงเกิดการศึกษาวรรณกรรม’⁴ ส่วนในประเทศไทยนั้น การบ่มเพาะปลูกฝังความคิดด้วยหนังสือออกจะรวบรัดกว่ามาก

แม้ว่างานเขียนและงานแปลจำนวนมากในช่วงแรกๆ ของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยเป็นเรื่องเบาสมองที่เน้นความตื่นตันทันใจมากกว่าประเทืองปัญญา แต่ก็มิใช่เขียนที่แสดงลักษณะใหม่ทางการประพันธ์ เช่น *สนุกนิมิต* ของกรมหลวงพิชิตปรีชากร มุ่งสะท้อนเหตุการณ์อย่างเป็นทางการเป็นปรนัย มากกว่าที่จะอธิบายโดยแสดงตัวผู้เขียน เนื้อเรื่องก็แฝงการวิพากษ์วิจารณ์เช่นเดียวกับเรื่องสั้น “คุณย่าเพ็ง” ของเชียวหวาน

อาจกล่าวได้ว่าความสำคัญของงานเขียนร้อยแก้ว ทำให้การเรียกงานประพันธ์รวมๆ กันไปว่าภาพย่นกลอนนั้นไม่เพียงพอเสียแล้ว อย่างไรก็ตามเหตุผลนี้ไม่ใช่เหตุผลสำคัญเพียงประการเดียว สิ่งที่ควรพิจารณาต่อไปก็คือ วรรณคดี เป็นศัพท์บัญญัติข้ามพหุภาษา literature จากภาษาอังกฤษ ศัพท์บัญญัติโดยทั่วไป เกิดขึ้นเพราะการขยายตัว

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, *บทประพันธ์วังเรื่อง*, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายควรรชิต เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2514, หน้า 129.
² *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 131.
³ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, *เรื่องเดิม*, หน้า 93.
⁴ *เรื่องเดียวกัน*, หน้าเดียวกัน.

หากถือว่าการประเมินค่าเป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่ง

ของการวิจารณ์ วรรณคดีสโมสร

ก็ได้แสดงถึงความพยายามที่จะวางหลักเกณฑ์

อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร

สำหรับการประเมินค่าวรรณคดีเป็นครั้งแรก

ของภาษาเนื่องจากการขยายตัวของวัฒนธรรมเพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก¹

แม้คำ “วรรณคดี” จะเป็นศัพท์บัญญัติที่ได้สะท้อนความเคลื่อนไหวของความคิดทางการเมืองโดยตรง แต่ก็เกี่ยวข้องกับบริบททางการเมืองในสมัยนั้นไม่น้อย ดังเห็นได้ว่าพระราชกฤษฎีกาตั้งวรรณคดีสโมสร พ.ศ. 2457 มาตรา 8 กล่าวว่า คุณสมบัติของ “หนังสือดีมีคุณวิเศษบริบูรณ์” ข้อหนึ่งในสองข้อที่จะทำให้ “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หนังสือเรื่องนั้นได้รับประโยชน์จากวรรณคดีสโมสรตามสมควร” ก็คือ

“เป็นหนังสือดี กล่าวคือเป็นเรื่องที่สมควร ซึ่งสาธารณชนจะอ่านได้โดยไม่เสียประโยชน์ คือไม่เป็นเรื่องทุภาษิต หรือเป็นเรื่องที่ชักจูงความคิดผู้อ่านไปในทางอันไม่เป็นแก่นสาร หรือซึ่งจะชวนให้คิดวุ่นวายไปในทางการเมือง อันจะเป็นเครื่องรบกวนแก่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”² (เน้นโดยผู้เขียน)

สิ่งที่พึงถามก็คือ เหตุใดพระราชกฤษฎีกานี้จึงวางหลักเกณฑ์ของงานเขียนที่จะได้รับการทะนุบำรุงในลักษณะ “ปราม” ลักษณะอัน “ไม่พึงประสงค์” มากกว่าจะอธิบายลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งระบุไว้เพียงกว้างๆ ว่า “เป็นเรื่องที่สมควรซึ่งสาธารณชนจะอ่านได้โดยไม่เสียประโยชน์” ซึ่งไม่น่าจะบังชี้ถึงความเป็น “หนังสือดีมีคุณวิเศษบริบูรณ์” ได้เลย ส่วนที่ว่าไม่เสียประโยชน์นั้น ก็ไม่หนักแน่นเท่ากับจะพูดว่า “เป็นประโยชน์” ซึ่งควรจะชี้แจงได้ว่าเป็นประโยชน์ในด้านใดบ้าง การที่ไม่ได้เน้นเรื่องประโยชน์มากกว่าเสียประโยชน์ก็เพราะมีจุด

ประสงค์จะสกัดกั้นความเติบโตของเรื่อง “ซึ่งจะชวนให้คิดวุ่นวายไปในทางการเมือง” ซึ่งกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพของรัฐบาลมากกว่าอย่างอื่น ข้อสันนิษฐานนี้ดูจะสอดคล้องกับปรากฏการณ์ในสมัยนั้น ซึ่งมีความตื่นตัวทางการเมืองและมีบทความและงานร้อยกรองในทำนองวิพากษ์วิจารณ์ข้าราชการและราชสำนักกันอย่างหนาหู¹ ที่น่าสนใจก็คือ การปรามในพระราชกฤษฎีกานี้ไม่สามารถกำหนดโทษ² แต่ก็ได้แสดงความวิตกว่า “วรรณคดี” อาจกลายเป็นโทษไปได้เหมือนกัน ความคิดนี้อาจไม่ได้ปรากฏชัดในสมัยซึ่งผู้ปกครองสามารถควบคุมงานเขียนด้วยการปลุกฝังอุดมการณ์หลักของรัฐในหมู่ผู้สร้าง-เสพวรรณคดีให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการที่จะ “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ” ในหนังสือที่ปลอดจาก “โทษ” ดังกล่าว “ได้รับประโยชน์จากวรรณคดีสโมสรตามสมควร” จึงเป็นกุศโลบายที่จะชักจูงเหนี่ยวโน้มให้เกิดการ “เชื้อหัง” ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในบริบททางวรรณศิลป์และการเมือง

วัตถุประสงค์ของการตั้งวรรณคดีสโมสรที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกานี้ก็คือเพื่อจะ “...อุดหนุนทำนุบำรุงการแต่งกวีกลอนและเรื่องความเรียงร้อยแก้วในภาษาไทยให้ดีขึ้น... ด้วยทุกวันนี้ผู้แต่งหนังสือและผู้อ่านหนังสือก็มีมากขึ้นกว่าแต่ก่อนทั้งสองจำพวก...” นี่เป็นเครื่องบ่งชี้ความจำเป็นของวรรณคดีสโมสรที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงขยายตัวทั้งเชิงปริมาณและความคิดในการสร้าง-เสพวรรณคดีที่ทวีมากขึ้นเป็นลำดับ ดังกล่าวต่อมาว่า “สมควรจะจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งอุดหนุนวิชาแต่งหนังสือภาษาไทยให้ดีขึ้น และพ้นจากการเข้าใจผิดทั้งผู้แต่งและผู้อ่าน”

อันที่จริงนั้น การที่พระมหากษัตริย์จะทรงทำนุบำรุงอุดหนุน

1 ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเดิม, หน้า 184. และ ศุภดิศย์ เสมานิล, วิสาสะ, (พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือ, 2514), หน้า 115-304, “หนังสือพิมพ์ในยุค ร.6”

2 อาจเป็นเพราะมีหนังสือพิมพ์หลายฉบับได้ประโยชน์จากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคือ “หากคนชาติที่อยู่นอกเขตอำนาจศาลสยามเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นบรรณาธิการและเจ้าของ...” ศุภดิศย์ เสมานิล, เรื่องเดิม, หน้า 166.

1 เมื่อไทยต้องปฏิรูปเพื่อตั้งรับภัยจากการล่าอาณานิคมของตะวันตก อีกทั้งยังมีความเร่งเร้าในกลุ่มนักคิดหัวใหม่ทั้งเจ้านาย ขุนนาง และคนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาทั้งนอกและในประเทศเช่น ข้อเขียนของเทียนวรรณ ในสมัยรัชกาลที่ 5 และในกรณีที่เจ้านายและขุนนางในยุโรปได้ร่วมกันเข้าชื่อถวายความเห็นให้จัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดินเป็นแบบ “คอนสตีติวชันแนลโมนาร์กี” เมื่อ ร.ศ. 103 (พ.ศ. 2427) ซึ่งส่งผลต่อแนวคิดของกฎ ร.ศ. 130 ในสมัยรัชกาลที่ 6 [ดูรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475, (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523), บทที่ 1, บทที่ 2.]

2 เสรียุทธโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์, (นครหลวงฯ : บรรณาคาร, 2515), หน้า 5

การประพันธ์ก็มีใช้สิ่งแปลกใหม่ในสมัยที่ผู้แต่งมักเป็นกวีในราชสำนัก และผู้แต่งและผู้รับยังเป็นคนในแวดวงเดียวกัน แต่ขณะที่ตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้นนี้ผู้แต่งและผู้รับมิได้อยู่ในบังคับควบคุมของผู้ปกครองทั้งหมด กระแสความคิดที่แตกต่างกันอย่างมากมายที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่น่าวิตกสำหรับผู้ปกครองที่พยายามจะดำรงสถานะเดิมไว้ อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงตระหนักดีว่าในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จะแสดงพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้รักและใฝ่ประชาธิปไตยโดยรักษานโยบายแนวอนุรักษนิยมไว้ได้อย่างไร เมื่อจะต่อสู้กับความคิดย่อมจำเป็นต้องต่อสู้ด้วยความคิด จึงไม่แปลกที่วรรณคดีสโมสรได้เป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์เพื่อต่อต้านค่านิยมใหม่และดำรงค่านิยมเดิมไว้ โดยประกาศว่าจะให้ประโยชน์แก่งานเขียนที่ปราศจากลักษณะอันไม่พึงประสงค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อเมืองส่วนลักษณะ “หนังสือดีมีคุณวิเศษบริบูรณ์” อีกข้อหนึ่งนั้นกล่าวว่า “เป็นหนังสือแต่งดี” คือ “...ต้องให้เป็นภาษาไทยอันดี” ซึ่งอธิบายว่า “ถูกต้องตามเขียนที่ใช้ในโบราณกาล หรือในปद्यุบันกาลก็ได้ ไม่ใช่ภาษาซึ่งเลียนภาษาต่างประเทศ...” ก็แสดงถึงลักษณะชาตินิยมในทางภาษาซึ่งไม่เคยมีมาก่อน แต่เกิดขึ้นในสมัยนั้นสอดคล้องกับนโยบายชาตินิยมที่รัชกาลที่ 6 ทรงใช้ในการต่อสู้กับแนวคิดที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

กิจกรรมสำคัญของวรรณคดีสโมสร ซึ่งเป็นที่แพร่หลายและยังระลึกกันอยู่ในทุกวันนี้ก็คือการประกาศยกย่องงานเขียนที่เป็นยอดของวรรณคดีประเภทต่างๆ ทั้งในอดีต และร่วมสมัยเช่น อิเหนา เป็นยอดของกลอนบทละคร ลิลิตพระลอเป็นยอดของลิลิต หัวใจนักรบเป็นยอดของบทละครพูด และมีทนะพาราเป็นยอดของบทละครพูดคำฉันท์ เป็นต้น แม้ว่าจะร่วมสมัยที่ได้รับยกย่องว่าเลิศจะเป็นพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 ทั้งสิ้น การประกาศยกย่องงานที่ตกทอดมาจากสมัยก่อนนั้นน่าจะแสดงว่าวรรณคดีสโมสรให้ความเอาใจใส่กับวรรณคดีเก่าเพื่อสมัย “ปัจจุบัน” ของตน หรืออาจเรียกว่า เพื่อปลูกฝังความตระหนักในคุณค่าของศิลปวรรณคดีในยุคเก่าให้แก่คนรุ่นใหม่ อย่างไรก็ตามเราอาจเห็นได้ว่าการประเมินค่า “หนังสือเก่า” นั้น วรรณคดีสโมสรมิได้ใช้เกณฑ์สองประการในพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้นที่ตั้งไว้เฉพาะการอุดหนุนการแต่งหนังสือใน “ปัจจุบัน” ของตนแต่อย่างใด เพราะหากจะใช้เกณฑ์ข้อ 1 ที่ว่า เป็นหนังสือดีคือไม่ไร้แก่นสาร และเกณฑ์ข้อ 2 ที่ว่า เป็นหนังสือแต่งดี คือ “...ต้องให้เป็นภาษาไทยอันดี” วรรณคดีเก่าทุกเล่มก็คงจะดีเสมอเหมือนกันหมด จนไม่อาจบอกได้ว่าเล่มใดเป็นยอด ดังนั้น เมื่อสามารถเลือกเห็นงานซึ่งเป็นที่ยอมรับกันได้ ก็แสดงว่าได้ใช้เกณฑ์ที่เข้ากับธรรมชาติและภารกิจของวรรณคดีได้มากกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 8 ของพระราชกฤษฎีกานี้นั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่าเกณฑ์ 2 ประการในพระราชกฤษฎีกา ดัง

วรรณคดีสโมสรถูกจำกัดด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะกาล อันกำหนดด้วยสิ่งภายนอกวรรณคดี วรรณคดีสโมสรจึงน่าจะได้ทำให้เกิดความเข้าใจผิดอย่างใหม่ขึ้นในการศึกษาวรรณคดีในสมัยต่อมาโดยไม่ตั้งใจ ความเข้าใจผิดนั้นก็คือความเข้าใจว่าเกณฑ์สองข้อที่วรรณคดีสโมสรวางไว้เพื่อจัดการแต่งหนังสือที่ไม่พึงประสงค์นั้น เป็นค่านิยม หรือคำจำกัดความที่รัดกุมแล้วสำหรับคำว่า “วรรณคดี” จึงมักได้เห็นกันอยู่เนืองๆ ว่ามีตำราวรรณคดีและประวัติวรรณคดีในหลายระดับกล่าวไว้สั้นๆ โดยปราศจากการวิเคราะห์แยกแยะว่า วรรณคดีคือหนังสือดีและ/หรือหนังสือที่แต่งดี ทั้งๆ ที่คำว่าดีนั้นย่อมต้องการคำอธิบายประกอบอย่างชัดเจนว่าดีสำหรับใคร ด้วยเหตุผลอย่างไร ยิ่งกว่านั้นคำจำกัดความนี้ไม่ได้สอดคล้องกับธรรมชาติและภารกิจของวรรณคดีในฐานะศิลปกรรมแต่อย่างใดและไม่ทำให้เข้าใจได้ว่าวรรณคดีแตกต่างจากตำรา หนังสือสอนศาสนา หรือข่าวสารอย่างไร ที่สำคัญไม่อาจใช้เป็นเกณฑ์ประเมินค่าในเชิงศิลปะของงานประพันธ์ได้

สิ่งที่สำคัญอันสำคัญของวรรณคดีสโมสรก็คือ การกระตุ้นให้คนรุ่นหลังคิดพิจารณาหาเหตุผลอันถ่องแท้ของกิจกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม ยิ่งกว่านี้หากถือว่าการประเมินค่าเป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งของการวิจารณ์ วรรณคดีสโมสรก็ได้แสดงถึงความพยายามที่จะวางหลักเกณฑ์อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับการประเมินค่าวรรณคดีเป็นครั้งแรก อันเป็นเครื่องชี้ว่า แม้เราจะมีวรรณคดีมานานแล้ว แต่การศึกษาวรรณคดีในลักษณะวิชายังมีได้เกิดขึ้นอย่างรัดกุม อย่างไรก็ตาม การที่มีค่าวรรณคดีขึ้นในกิจกรรมการประเมินค่าเช่นนี้ ย่อมแสดงถึงความตื่นตัวที่จะหาเหตุผล ความพยายามที่จะแสวงหาวิธีและแนวทางที่จะวินิจฉัยคุณค่าของสิ่งที่รับรู้กันมาในระบบชีวิตว่ามีคุณค่า¹ แต่กรณีนี้ย่อมบอกเราว่า ความพ่วงกับปัญหาเฉพาะหน้ามากเกินไปอาจทำให้เกิดความผิดพลาดได้ ทั้งๆ ที่เมื่อพิจารณาการปฏิบัติงานของวรรณคดีสโมสรโดยเฉพาะการยกย่องงานประพันธ์ที่เป็นยอดในประเภทต่างๆ ก็ยากที่จะมีใครหาข้อขัดแย้งได้หนักแน่นพอ ดังนั้นคุณูปการจากวรรณคดีสโมสรก็คือการกระตุ้นให้เกิดการค้นหากันว่าโดยการปฏิบัติที่วรรณคดีสโมสรได้สืบทอดแนวคิดทางวรรณคดีวิจารณ์ซึ่งมีมาเนิ่นนานในประเพณีสร้าง-เสพวรรณคดีไทยอย่างไร แม้ว่าคำอธิบายเป็นลายลักษณ์อักษรของวรรณคดีสโมสรจะดูไขว่ไขวไปดั่งได้กล่าวมาแล้ว

ผู้แต่ง...

1 ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ กล่าวว่า ที่เราไม่มีศัพท์ในด้านการวิจารณ์ มาแต่เดิม “ก็เพราะเราไม่ได้ยกการวิจารณ์วรรณคดีขึ้นเป็นวิชา ความรู้ที่เรา ยกขึ้นเป็นวิชาการแล้วราย่อมมีศัพท์สำหรับสั่งสอนกัน” ดู วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 188.